

Berlin, 12 września 2023

dr hab. Monika Sus, prof. ISP PAN
Instytut Studiów Politycznych
Polska Akademia Nauk

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Sylwii Zawadzkiej
„Adaptacja polityczna Niemiec w kryzysach Unii Europejskiej od 2009 roku”
przygotowanej pod kierunkiem dr hab. prof. UW r Tadeusza Lebiody
na Uniwersytecie Wrocławskim**

Uwagi wstępne

Rada Naukowa Dyscypliny nauki o polityce i administracji Uniwersytetu Wrocławskiego wyznaczyła mnie do oceny rozprawy doktorskiej w zakresie nauk o polityce i administracji mgr Sylwii Zawadzkiej pt. „Adaptacja Polityczna Niemiec w Kryzysach Unii Europejskiej od 2009 roku”. Podstawę prawną stanowią art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku, przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2019 r. poz. 1669) oraz § 6 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora.

Zgodnie ze obowiązującymi regulacjami prawnymi, rozprawa doktorska powinna stanowić **oryginalne rozwiązanie problemu naukowego** lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe oraz wykazywać **ogólną wiedzę teoretyczną** kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz **umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej**. Na tej podstawie, można więc wysnuć trzy zasadnicze kryteria, które powinny stanowić ramy oceny przedłożonej rozprawy doktorskiej. Do wspomnianych kryteriów odniosę się w podsumowaniu recenzji, a poniżej przedstawiam swoje uwagi co do struktury, bazy źródłowej oraz treści pracy.

Struktura pracy i baza źródłowa

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, podsumowania, oraz wykazu skrótów i bibliografii, która jest podzielona na: Akty prawne i publikacje, Przemówienia, transmisje z posiedzeń i stenogramy, Publikacje zwarte, Artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych, Materiały medialne oraz Inne materiały źródłowe. We Wstępie do pracy Doktorantka zawarła definicję kluczowych pojęć, pytania badawcze i hipotezy, zaś Rozdział I zatytułowany „Ramy teoretyczne”, zawiera nie tylko podstawy teoretyczne ale także konceptualizację pojęcia kryzysu. W rozdziale II, autorka zarysowuje pozycję państwa członkowskiego w systemie politycznym UE, w podejściu międzyrządowym, zaś rozdział III poświęcony jest priorytetom polityki europejskiej rządów Niemiec od 2009 r. Zasadnicza analiza, która stanowi temat pracy, przedstawiona jest w rozdziałach IV i V. Poruszają one kolejno temat adaptacji politycznej Niemiec w kryzysie w strefie euro oraz w kryzysie migracyjno-uchodźczym. Co istotne, w obu rozdziałach Autorka poświęca także uwagę postrzeganiu roli Niemiec przez Polskę (elity rządzące oraz media), analizując stanowisko Polski jako obserwatora działań adaptacyjnych Niemiec. Dodaje to pracy nie tylko wartości merytorycznej, ale i czyni ją potencjalnie bardziej interesującą dla polskiego czytelnika. Pracę kończy syntetyczne podsumowanie rozważań.

Od strony warsztatowej oraz językowej praca nie budzi większych zastrzeżeń. Język jest poprawny i klarowny i jedynie w kilku miejscach zdarzają się Autorce nieścisłości językowe, utrudniające zrozumienie tekstu. Dla przykładu: na str. 9, Autorka napisała „Ze względu na dostępność dokumentów, przemówień, zapisów stenograficznych oraz nagrań archiwalnych z posiedzeń Sejmu, autorka jest w stanie szczegółowo określić główne wyznaczniki perspektywy tego państwa członkowskiego”. Pomijając fakt, że dokumenty, przemówienia itp. dostępne są także w innych państwach członkowskich, a nie tylko w Polsce, określenie „główne wyznaczniki perspektywy” pozostaje dla mnie niejasne. Równie niejasne, mimo przypisu, jest użycie w hipotezie badawczej pojęcia o „syntetyczna rola lidera *ekstremis*” (str. 14); podobnie jak zdanie „Przyjęte ramy metody porównawczej uwzględniają wymiar luki” (str. 16). Są to jednak drobne potknięcia, które Doktorantka może z pewnością łatwo poprawić.

Bazę źródłową pracy oceniam bardzo pozytywnie. Autorka przeprowadziła szeroką kwerendę literatury naukowej, zwłaszcza angielskojęzycznej, co zasługuje na pochwałę. Dokonała także analizy aktów prawnych, dokumentów instytucji rządowych i unijnych; stenogramów z posiedzeń Bundestagu i Sejmu RP oraz oficjalnych oświadczeń i przemówień przedstawicieli władz Niemiec, UE i Polski.

Ocena treści pracy

Zdaniem Doktorantki „Głównym celem badań jest wyjaśnienie i porównanie determinantów modelu adaptacji politycznej Niemiec do zmian zachodzących w UE w okresach dwóch kryzysów oraz wynikającej z tego procesu – roli międzynarodowej”. Jak wynika z pracy, Autorka ma na myśli rolę międzynarodową Niemiec. Jest to bez wątpienia ciekawy temat badawczy, któremu w polskiej literaturze przedmiotu nie poświęcono wiele uwagi. W celu analizy tego problemu badawczego, Autorka sięga po dwie teorie z obszarów stosunków międzynarodowych: teorię adaptacji politycznej i teorię ról międzynarodowych. Ramy badawcze i narzędzia do analizy zarysowanego w pracy tematu, wynikają z połączenia elementów obu teorii. Jest to podejście nie tylko poprawne, ale i oryginalne na gruncie polskiej nauki. Należy docenić pomysł Doktorantki, aby połączyć te dwa podejścia. Dodatkowo, przedstawiony doktorat wpisuje się w teorię nowego intergovernmentalizmu, która pozostaje dość rzadko wykorzystywana przez polskich politologów i europeistów.

Baza pojęciowa wykorzystywana przez Doktorantkę jest szeroka i poprawna, choć można zastanowić się nad odniesieniami do nowszej literatury – dla przykładu: przy definicji pojęcia „adaptacja polityczna” Doktorantka sięga głównie po opracowania z lat 70-80 XX w. Dostrzegając ich wartość naukową, warto byłoby jednak także prześledzić nowszą literaturę i uwzględnić ewolucję tego pojęcia. Podobnie rzecz się ma z odniesieniem do opisu systemu zarządzania kryzysowego UE, gdzie Autorka powołuje się na dokument z 2006 r. Od tego czasu zaszło wiele zmian w tym systemie, i warto byłoby skoncentrować się na najnowszych opracowaniach. Są to jednak drobne potknięcia, które nie zmieniają mojej całościowej pozytywnej oceny.

Metody i techniki badawcze dobrane są prawidłowo do celów pracy i postawionych pytań badawczych, z jednym drobnym zastrzeżeniem: narzędzi do analizy treści polskich mediów. Należy pogratulować Doktorantce umiejętności operowania narzędziami do jakościowej analizy treści, jednakże ze względu na wąsko sformułowane kryterium doboru artykułów prasowych – „artykuły, które dotyczyły postrzegania przez wybrane ośrodki medialne roli Niemiec i samej kanclerz A. Merkel w kryzysie” (str. 17), zakodowano bardzo małą liczbę artykułów: 24 artykuły prasowe w odniesieniu do każdego z kryzysów. Wartość dodana zastosowania tego narzędzia badawczego do takiej próby budzi moje wątpliwości. Jeśli Doktorantka zdecyduje się pozostać przy tym narzędziu, sugerowałabym zwiększyć liczbę analizowanych artykułów oraz lepiej wyjaśnić zastosowane narzędzie (np. czy był stosowany jakiś program do kodowania tytułu Atlas.it czy MaxQDA).

Jeśli chodzi o pozostałe metody i narzędzia badawcze, to jak wspomniałam powyżej, nie mam zastrzeżeń co do ich doboru i zastosowania. Jednocześnie, znajdujące się w rozdziale I, uzasadnienie wyboru narzędzi i metod, jak i przedstawienie sposobów ich wdrożenia, wymagają dalszego rozwinięcia. Szczególnie ważnym byłoby rozwinięcie przez Doktorantkę wątku o tym, w jaki sposób wykorzystuje w pracy metodę komparatystyczną, gdyż jak wiadomo, komparatystyka to więcej niż tylko porównanie ze sobą dwóch studiów przypadku (w kontekście tej pracy, studiami przypadku są dwa kryzysy: w strefie euro oraz migracyjno-uchodźczy). W tym kontekście chciałabym zaznaczyć, że uzasadnienie podane przez Doktorantkę w zakresie wyboru dwóch opisanych kryzysów nie do końca mnie przekonuje. Twierdzi ona, iż „Przede wszystkim były to kryzysy, które od 2009 r. w największym stopniu zachwiały wewnętrzną równowagę UE, o czym świadczą przytoczone w części głównej dane statystyczne” (str. 8). Argument ten, z uwagi na brak cezury końcowej, łatwo podważyć w kontekście kryzysu wywołanego pandemią Covid19, czy rosyjskiej agresji na Ukrainę w lutym 2022 r. Zwłaszcza to ostatnie wydarzenie przyniosło przełomowe zmiany w UE, oraz w samych Niemczech. Nie twierdzę tym samym, że Doktorantka powinna zająć się tymi akurat kryzysami – omawiane przez Nią studia przypadku są zasadne. Sugeruję jednak lepsze uzasadnienie ich wyboru, lub rozważenie wprowadzenia cezury czasowej (np. 2016 lub 2017 r.), pomimo trudności z ustaleniem końca kryzysu migracyjnego, o których Doktorantka wspomina w pracy. Tym bardziej, że pośrednio cezura czasowa w pracy występuje, gdyż Autorka zamyka analizę polityki europejskiej Niemiec na roku 2021. Warto także uzupełnić wątek o znaczeniu badań dla analizy roli Niemiec w innych kryzysach, który Doktorantka podejmuje m.in. na str. 26, np. właśnie o kryzys wywołany toczącą się wojną na Ukrainie.

Przechodząc do oceny treści pracy, pragnę zauważyć, że wywód Doktorantki jest, co do zasady, spójny i ciekawie przedstawiony. Jednocześnie, brakuje kilku elementów, które poprawiłby klarowność argumentacji i ułatwiły czytelnikowi śledzenie procesu badawczego. Mam na myśli choćby płynne przejścia między rozdziałami i podrozdziałami, pokazujące w jaki sposób poszczególne części pracy są ze sobą powiązane. Brakuje mi w pracy krótkich podsumowań na końcu każdego rozdziału i akapitów wprowadzających na początku nowego rozdziału. Szczególnie istotne byłoby to w Rozdziale IV i V, jako że te rozdziały przedstawiają zasadniczą analizę problemu badawczego i są przed to szczególnie złożone.

Moje pozostałe zastrzeżenia dotyczą głównie wstępu, stanowiącego podstawę teoretyczną i oraz wprowadzenie merytoryczne do tematu (pierwsza część doktoratu) oraz podsumowania pracy (ostatnia część doktoratu). We wstępie, brakuje mi przede wszystkim jasno

wydębionych części poświęconych kolejno: celom i pytaniom badawczym, hipotezom oraz metodom. Co więcej, w cały wstęp napisany jest nieco chaotycznie, jest w nim wiele powtórzeń, oraz brakuje mu jasnej struktury – dla przykładu: na str. 13, Doktorantka najpierw przedstawia cele pracy, potem pisze o wynikającej z tych celów konieczności „określenia ram definicyjnych kluczowych pojęć; wskazania wymiaru czasowego badań; wyjaśnienia specyfiki poszczególnych kryzysów poddawanych analizie oraz zdefiniowania czynników, które zdeterminowały znaczenie i pozycję Niemiec w okresach poszczególnych kryzysów”. Zamiast to zrobić, przechodzi jednak od razu do pytań badawczych. Radziłabym najpierw krótko wyjaśnić kwestie definicyjne – najlepiej w dedykowanej do tego części wstępu, a potem omawiać cele i pytania badawcze. Podobne zjawisko zachodzi na str. 20, na której w ostatnim akapicie Doktorantka omawia zawartość Rozdziału II, nie wprowadzając jednak wcześniej do syntetycznego przedstawienia treści poszczególnych rozdziałów. Syntezy takiej dokonuje dopiero kilka stron później.

Doktorantka zdecydowała się najpierw sformułować cele pracy – cel nadrzędny oraz cele szczegółowe, które nieco ukryte w treści wstępu (str. 12 i str. 13). Są sformułowane poprawnie, choć cele szczegółowe mogą być również zinterpretowane jako narzędzia badawcze jak choćby cel określony jako „porównanie skuteczności procesu adaptacji do określonej roli w poszczególnych kryzysach przez pryzmat dopasowanych modeli adaptacyjnych, określających specyfikę działań rządu RFN”. Następnie, Doktorantka przedstawia sześć pytań badawczych, które słusznie wiąże z hipotezami badawczymi. Jednak także i tutaj, pracy brakuje jasnej przejrzystości i struktury, a same pytania wymuszają w pewnym stopniu opisowy charakter pracy – dla przykładu: Doktorantka pyta o to „**Jaki** model adaptacji politycznej wdrożyły Niemcy w czasie kryzysu migracyjno-uchodźczego i związanego z nim kryzysu politycznego i jak przełożył się na odgrywaną i narzucaną rolę tego państwa”, zamiast stawiać pytania o to dlaczego taki a nie inny model itp. Aby wzmocnić analityczną wartość pracy, radziłabym przeformułować choć niektóre z pytań badawczych. Zawily i chaotyczny sposób przedstawienia licznych hipotez oraz hipotez pomocniczych nie ułatwia ich zrozumienia. Sugerowałabym Doktorantce najpierw 1) określić zmienne, jakimi chce się posługiwać w pracy i za pomocą których zamierza wyjaśnić postawiony problem badawczy, następnie 2) sformułować hipotezy – czyli relacje między zmiennymi, i wizualnie oddzielić je od tekstu głównego, a na końcu 3) precyzyjnie przyporządkować poszczególne hipotezy do odpowiadającym im pytaniom badawczym.

Jeśli zaś chodzi o podsumowanie pracy, to zalecałabym Doktorantce jego rozbudowanie i przeformułowanie. Nie ulega wątpliwości, że wnioski przedstawione przez Autorkę są ciekawe i spójne z treścią pracy, ale podobnie jak w Rozdziale I, w podsumowaniu brakuje struktury. Odpowiedzi na pytania badawcze przeplatają się z wątkami dotyczącymi weryfikacji hipotez, zaś dopiero później autorka odnosi się do celów pracy. Kolejność wyводу powinna zostać uporządkowana, a główne wnioski badawcze rozwinięte i uwypuklone. Ta część pracy jest szczególnie istotna z uwagi na fakt, iż Doktorantka deklaruje korzystanie z metody porównawczej. Faktycznie, w rozdziałach IV i V metoda ta jest częściowo wykorzystywana – analiza obu kryzysów opiera się o te same kryteria i jest przeprowadzona zgodnie z tym samym schematem badawczym. Aby jednak w pełni sprostać wymaganiom tego podejścia badawczego, Doktorantka musiałaby uzupełnić pracę o klarowne porównanie modeli adaptacyjnych i ról Niemiec w odniesieniu do obu kryzysów (np. w postaci kompleksowej tabeli, opatrzonej odpowiednim komentarzem). Nie tylko zwięździłoby to proces badawczy, przeprowadzony przez Doktorantkę, ale także podniosło znacznie wartość dodaną, jaka przedłożona praca wnosi do literatury przedmiotu.

Kilka uwag pomniejszych, które warte byłyby poprawy w procesie przygotowywania pracy do publikacji:

- Str. 6 WPZiO to w j. angielskim “Common Security and Defence Policy”, a nie “European Security and Defence Policy”
- Str. 111: „Największy wpływ państwa członkowskie mają w Radzie Europejskiej i Radzie UE, gdzie bezpośrednio ich interesy reprezentowane są przez elity rządzących”: warto zastanowić się nad przeformułowaniem tego zdania, gdyż najwyższe władze państwowe tworzą obie instytucje. Bez nich, nie byłoby ani Rady Europejskiej ani Rady UE. Wątek reprezentacji jest tutaj przedstawiony w sposób mylący.
- Rozdział II można by znacząco skrócić, gdyż opiera się on o istniejącą i bardzo szeroką literaturę dotyczącą funkcjonowania UE. Nie ma potrzeby tak szczegółowego przedstawiania niektórych zagadnień, zwłaszcza w kontekście działania instytucji, ich podstaw prawnych itp. Autorka mogłaby w zasadzie skupić się jedynie na wątku dotyczącym roli Niemiec w strukturach unijnych.
- Warto wystrzegać się niejasnych określeń normatywnych jak „rozsądna polityka pieniężna Niemiec” (str. 196)

- Na str. 254 Doktorantka wskazuje na „upolitycznienie debaty” w czasie kryzysu migracyjno-uchodźczego „na poziomie” Rady Europejskiej. Rada Europejska jest z zasady upolityczniona, podobnie zatem jak i każda debata, która się w ramach tej instytucji odbywa.

Podsumowanie

Doktorantka dowiodła, że posiada szeroką wiedzę na temat analizowanych w pracy zagadnień, oraz dobrze orientuje się w polskiej i światowej literaturze z dziedziny nauk społecznych, oraz w teoriach właściwych tej dyscyplinie naukowej. Co więcej, Doktorantka sprawnie i rzetelnie posługuje się metodologią właściwą dla badań politologicznych.

Przedstawione powyżej uwagi krytyczne mają zatem przede wszystkim na celu wskazanie Doktorantce elementów, które warto byłoby poprawić w ramach przygotowania pracy do publikacji wydawniczej. Nie mam wątpliwości, że praca powinna być opublikowana w jednym z wydawnictw naukowych. Wnieście znaczący wkład w literaturę przedmiotu i będzie interesująca zarówno dla niemcoznawców, jak i dla szerszego grona odbiorców zainteresowanych dynamiką integracji europejskiej.

Podsumowując powyższe uwagi i wracając do trzech ustawowych kryteriów oceny prac doktorskich, z przyjemnością stwierdzam, że przedłożona rozprawa stanowi oryginalną analizę istotnego problemu naukowego. Doktorantka wykazała szeroką wiedzę teoretyczną, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Z tego względu, przedłożoną przez mgr Sylwię Zawadzką pracę oceniam pozytywnie i stwierdzam, że spełnia ona ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Wniosuję o dopuszczenie mgr Zawadzkiej do kolejnych etapów postępowania doktorskiego.

Monika Sus